

Az Apponyi-nemzetség¹

— Atavorum Divis Manibus —

Írta: Pázmány Zoltán

Történelmi alakoknak működését, egész tevékenységét a kortársgondolkodók szenvedélyes előszeretettel teszik tanulmányuk tárgyává. S ezáltal minden kétségen felül hazafias ügyet szolgálnak: fajuk felemelése végett gondoskodnak a késő utódoknak okulásáról, amidőn ragyogó példákat csillogtatnak meg azok szemei előtt.

Ily egész kis irodalomra szaporodó tanulmányok keletkeztek gróf Apponyi Albertről, a vezető politikusról, a nagy államférfiúról, a világhírre emelkedett, delejeserejű szónokról, az emlékiratszerzőről, a poliglott polihisztorról, a sima diplomatáról, a dilettáns zenei művészről.

Az ő hervadhatatlan érdemeit, sokoldalú tudását, jellegzetes egyéniségét hivatottabb tollak méltatják. Összegezeként e dolgozatokból csak pár tanulság levonása van fentartva részünkre.

Így lehetetlen nem látnunk a nemzet büszkeségében azon gondviselésszerű férfiakra egyikét, akiket a Magyarok Istene

¹ Források: The New International Encyclopaedia, The Encyclopaedia Britannica, Boccardo: Nuova Enciclopedia Italiana, Brockhaus: Handbuch der Wissenschaften, Brockhaus: Konversations-Lexikon, A Franklin Kézi Lexikona, Das geistige Ungarn, La Grande Encyclopédie, Illustreret Norsk Konversations-Leksikon, Révai Nagy Lexikona, A Pallas Nagy Lexikona, Szinnyi: Magyar írók, Meyer: Konv. Lex., Nagy Iván: Magyarország Családai, Gothaisch, Kalender, Kempelen: Magyar nemes családok, Nouveau Larousse Illustré, Magyarország Vármegyéi és Városai: Pozsony vármegye, Victor Hugo: Oeuvres complètes. Poésie. I. Odes et Ballades, Végth Gyula; Rariora et Curiosa, Meyers: Klein. Konv. Lex., Magyar Nemzetségi Zsebkönyv, Csergheő: Wappenb. des Adels v. Ungarn.

szokott ajándékozni a vérig sértett, porba sújtott ázsiai nemzetnek, hogy a vérszerződés népének iszonyú megpróbáltatásai között biztató vizsgáztalásul szolgáljon a jövőre.

S lehetetlen egyidejűleg hódolattal nem adóznunk a nemzet jobbainak élő lelkiismeretét megjelenítő e puritán idealizmus iránt, amelynek az anyagiakat megvető, felemelő feddhetetlensége oly ünnepélyesen tiltakozik a kor elszomorító tévelygése ellen.

De élete és egész működése egyúttal intő példa is és néma szemrehányás a sors kegyeltjeinek: mily megbocsáthatatlan bűn a nemzet ellen az alkotás és komoly munka nélkül tovasuhanó, nyomtalan élet! S mennyire kötelessége az minden honfinak, hogy a haza szolgálatára szentelje a képességeit; s igyekezzék a honnak visszaadni azon javak gyümölcsét, amelyeket attól nyert.

Végezetül Apponyinak, e Demoszténésbe oltott aranygyapjas, magyar Mezzofantinak tüneményszerű, nemzetközi szereplése még egy oly körülményre is tereli a figyelmünk, amelyet a nyugati népek mérlegelni alig képesek, Ez pedig az, hogy a magyar államférfinak, tudósnak, írónak és szónoknak hasonlíthatatlanul terjedelmesebb ismeretkörre kell szert tennie, a nagy nemzetek által alig sejdített nehézségeket kell legyőznie, ha nyelvi elszigeteltségünk mellett nemzetközileg érvényesülni akar. Ellenben a hatalmas Amerikában, Franciaországban és Angliában nem ritkák oly szerepvivő államférfiak, akik minden világhírük mellett anyanyelvükön kívül a nagy nyilvánosság előtt alig merészelnek megszólalni más nyelven. Mennyivel felülhaladja nagy honfiaink nyelvkultúrája és szónoki készsége az említettekét! S élükön első sorban Apponyi, mint annak idején Kossuth, idegen kontinensek népeit saját anyanyelvükön ragadja magával szónoklatával; mert vagy tíztizenkét nyelv közül azok felét legalább is oly mérvben bírja, hogy érzéseit a tömegekre ezeken is szuggerálhatja.

De a kutató emberi elme nem elégszik meg az adott tényekkel, az előtte elfekvő eredményekkel; hanem keresi az okot, tényezőt; s az evolúciónak, a létrejövési folyamatnak a titkait is fürkészi. S ha többé-kevésbé kiterjeszkedik azokra a mellékkörülményekre is, amelyek a történelmi nagyság kialakulását hozzák létre eredő gyanánt, a róla alkotott összkép, a cizellált

jellemrajz csak annál érthetőbb, harmonikusabb és teljesebbé lesz.

Így a szóbanforgó hatalmas egyéniség egész fejlődésére, tehetsége kialakulására a többi közt nem kicsinylendő értékű hatást gyakorol az a körülmény, hogy a véletlen különös kedvezéséből ősi, történelmi, nagyvagyonú, rangcímes nemesi családból ered. Az ettől nyert gondos arisztokrata-nevelés, a tradícióhű, konzervatív környezet magas műveltsége, s az anyagi gondoktól való mentesség szinte predesztinálja őt örökletes tehetsége, s önfegyelméből származó vasszorgalma mellett, hogy a fiatal főúri sarj messze túlszárnyalja a kevésbé kedvező körülmények közt leledző *minorum gentium-nak* származékait. Sejdítésünk alig csal, hogy a híres államférfiu szellemi és külső tulajdonságaiban az annyit hangoztatott atavizmusnak, az átöröklésnek a kidomborodását is érzékelhetjük. Mert mint a történelem megismétli önmagát, ha mindjárt nem is sajátítjuk ki a keleti népeknek a lélekvándorlásról széltében elterjedt hitét, tények támogatják tanunkat, hogy az utódok, néha tán századokra vagy akár ezredekre terjedő, ugrásszerű időkülönbözettel, az elődöknek egyedi, máskor több egyed sajátjaiból összetevődött reinkarnációit alkotják. Nem egyéb ez, mint a szociológia szelekciója, az eugenetikának, a fajbiológusok tanításának, az emberiség egyik örök problémájának az illusztrálása a mindenható Természet által. S hogy e jelenségnek az ellenőrzése, az arisztokrácia intézményes létjogosultságát is igazoló fajnemesülés nyomkövetése a tudomány bűváranak a leghálásabb és legkényelmesebb adattartó nemzet-ségi közületek keretén belül, arra felesleges szót vesztegetni.

Ezért, amidőn Apponyit az egész ország ünnepli, nagyon is alkalomszerű, hogy azokról is megemlékezzünk, akiknek e nagy férfiút köszönjük; s akiknek a vére az ő vénáiban is kereng. Helyénlevő, hogy a kegyeletes hála elismerésének a koszorúját letegyük azon derék, néhai főurak mauzóleumára, akik már akkor is világszerte ismertté és közbecsültté tették családjuk nevét, amikor még a nagy Albert nem vonult be az élő halhatatlanoknak Walhallájába.

Legyen szabad vázlatosan reá mutatnunk, mit köszön a haza, az irodalom, a művészet, a közélet, a tudomány a többi Apponyinak is? Kik voltak azok a történelmi nagyságok, akik-

nek a dicső példáján gróf Apponyi Albert, mint legközelebbiein okulhatott, s lelkesedhetett; s akikben lehetetlen nem látni a rokonvonásokat nagy kortársunknak lelki fényképén.²

Az Apponyiak főúri címmel bíró, ősrégi magyar családjának tagjai főképpen a XVI. század óta foglalnak el országos állásokat, s gyarapodnak vagyonban és méltóságokban. Birtokaik a középkorban, a génuuszok idejében Győr-, Zala-, Nyitra-, Somogy-, Kőrös-, Valkó-, Szabolcsmegyékben terültek el; jelenleg pedig uradalmaik Pozsony-, Nyitra-, Békés-, Tolnamegyékben fekszenek. Királyságunk további századaiban, illetve az újabb időkben várurak, várnagyok, megyeispánok, országbírák, bánok, nádorok, tárnokmesterek, vajdák, főpohárnokok, udvarnokok, vitéz katonák, politikusok, diplomaták, nagykeresztesek, nagykövetek, kamarások, főrendek, titkos tanácsosok, csillageresztes- és palotahölgyek, koronaőrök, aransarkantyús és aranygyapjas vitézek változtatják egymást a család leszármazási tábláin, amelynek hosszú történetében a tudományoknak, s a szépművészeteknek az ápolása és a megbecsülése, az élet-hivatások közül pedig a katonáskodás, s az udvari hivatalok betöltése mellett a diplomáciai rátermettség, s általában a közéleti szereplés már több század óta konstatalhatok, mint örökletes hajlandóságok.

² Apponyi Albert, — akinek anyja Sztáray-, nagyanyái pedig Zichy- és Károlyi grófnők, — számtalan ősturáni nemzetségnek leszármazója, amelynek hamisítatlan fajtisztaságát idegen elemekkel keveredett mágnáscsaládaikkal ellentétben alig zavarja meg idegen vér elegyülése. A finn-ugor-török típust a lovas népeknél kifejlődött zömök alkat, alacsony termet, továbbá tüzes, villogó barna szem, s brahokefal csontfejlődés jellemzi. A nagy államférfiú azonban impozáns külsejével szálas longobárd fejedelemre, kékszemű, óriás teuton keresztésvitézre emlékeztet bennünket. Láttára a velencei többszázados olajfestmények klasszikus arcélú, jellegzetes dőzsefejei jutnak eszünkbe; s tudományszomja, továbbá lelkesedése a szépművészetekért, s hatalmas virtuozitása és zenei érzéke a renaissance-Itália legjobb-jait hozzák szemünk elé. Méltóságteljes előkelőségű, kerekded mozdulatai, — amidőn kortársai kellemetesen tömörcsengésű, ezüstös orgánumban gyönyörködnek, — az ókori Róma aranykorának országnagy-orátoraira vallanak.

S valóban, a családban kis német vér is csergedez; s egyik kékvérű

Magát a családot a genealógia hivatott művelői az Árpád-kori hatalmas Pécz-nemzetségből eredeztetik, amelyből különben több más ősnemesi család is sarjadzik. Keskeny, haránt pólya az ősi címerük. A legnagyobb valószínűség szerint ez a génusz már a honfoglalók idejében is szerepelt. A nagyapponyi gróf Apponyi-család első ismert őse Legh a XIII. század elején. S meg van történelmi emléke, hogy Legh fiának, Ivánka comesnak fiai közül, 1291-ben a németújvári grófok ellen harcolva, Aladár Adorjánvár ostrománál esik el; János súlyos sebeket szerez, László meg a Csák Máté elleni küzdelemben is részt vesz. 1315-ből egyik oldalösükként Orros Mikost (Miklóst), Vörös Tamás egyik testvérét, említik az okmányok. Vörös Tamás, az említett Aladár fia, 1335-ben Kis-Eőrré donációt kap; s noha, — ahonnan családi nevüket vették, — utódai 1392-ben Cseklészért csere útján Appony várát szerzik meg, még egy századig is szórványosan magukat Kis-Eőrről is nevezik. Ez a Vörös Tamás különben a nagylajosi időkben, 1344-ben és 1346-ban fontos diplomáciai megbízatásban jár az avignoni pápai udvarnál; 1345-ben az osztrák határkiigazító bizottság tagja; s fogott bíróként is működik. Vallásos érzületét mutatja, hogy dél-franciaországi útja alkalmából búcsúleveleket eszközöl ki három egyháza számára.

II. Miklós a zágrábi káptalannak egész falvakat ajándékozott; Péter és rokonsága Hunyady János idejében a törökök, s a csehek ellen hadakozott; egy másik Miklós úr pedig, —

olasz özanya után pedig egyáltalában nem lehetetlen, hogy az ősrómaiak vére is ereiben folydogál.

De nagyterjedelmű poliglott készsége, utánozhatatlanul zamatos tisztaságú, minden mesterkéeltségtől, idegenszerűségtől ment kiejtése, lángoló hazaszeretete, jellemének szinte túlzott, egyenes becsületessége, szónoki képessége, s a fajunkat jellemző higgadtsága: megszámlálhatatlan ősmagyar elődje lelkivilágának visszénye. Gyűlöletet nem ismerő, végtelen szív jósága, szellemes megjegyzései, s remek humora is csak emelik ez eszményi magyar főúr általános népszerűségét.

Rokonságukat a hercegek közül a Windischgraetz-, Odescalchi-, Borghess-, Collalto-, Liechtenstein-, Dietrichstein-, Montenuovo-, a grófok közül pedig a Sztáray-, Zichy-, Lamberg-Sprinzenstein-, Lodron-Laterano-, Mígazzy-, Pálffy-, Károlyi-, Esterházy-, Széchenyi-, Klebelsberg-, Nogarolla-, Herberstein-, Scherr-Thoss-, Mensdorf-Pouilly-, Benkendorff-, Forni-, Marzani-, Szápáry-, Pejácsevich-, Tige-, Gvadányi-, Viczay-, továbbá a báró Wenckheim-, báró Inkey-, báró Perényi-, s egyéb főúri familiák alkotják.

mint már említettük is, — Buda ostrománál veszítette életét.⁵ György, Mátyásnak fia, 1596-ban szintén a csatateren esik el.

A család egyes ágai többször részesülnek dús királyi adományokban; 1624-ben, s 1666-ban báróságot, 1808-ban pedig grófságot kaptak. Az élő ágak bárói méltósága 1718-ból, grófsága pedig 1739-ből ered.

A tagok közül a donatárius Bálás főispánt, — akit az országgyűlés 1625-ben a nyolcados törvényszék, s a határkiigazítási választmány tagjául rendel, — már mint író emelhetjük ki, Kár, hogy Dávid zsolttárainak e magyarázója a XVII. század elején a latin, s nem a hazai költészetet műveli.

Ugyancsak nem magyarul írnak *József* gróf és *Antal* gróf.

Az előbbi bölcsészettudor, s jezsuitatanár, aki 1753-ban, s 1754-ben természettani értekezéseknek szerzője. Az utóbbi pedig Szent Ferenc-rendi áldozár; s 1762-ben egy egyházi-jellegű német beszédet ad ki.

A báróságot és grófságot szerzett *Lázárnak György* nevű fia (akinek egyik testvére az említett jezsuita, a másik, László csatamezőn esett el) főispán és koronaőr volt. Ennek fia *Antal György* (1751—1817) es. kir. kamarás, magyar királyi hely-

³ Az egyes magyar családok izenként való leszármazása legfeljebb az Árpádokig, illetve az Anjou-korig vezethető fel. Ezentúl az egyes tagok emléke legtöbbször a génuszéba olvad át. A királyság első századaiban élt monostorépítő, katedrálisemelő pécznembeli Apponyi-ősök életkörülményei is többé-kevésbé feledésbe merültek. Dicső fegyvertényeiknek emlékét legfeljebb az ősi címernek az élő heraldika koráig visszanyúló képei őrzik.

A harcikürt az ánpádházi első évszázadokról vagy tán még régebbi korokról regél; amidőn a vezérek idejében a táltosősök, mint üstökös seregnagyok, Lehel harsogó kürtjével riogatták a hadinépeket. A pólyák tán a nemzetség uradalmi haldús folyóinak hasonmásai, A kétfarkú oroszlán az eszmetársulás nyomán a cseheket idézi az ember eszébe. S valóban az Apponyi ősök több ízben harcolnak a tatárokon, s a törökökön kívül a csehek ellen is. A sziklán épült tornyos kőfal az országalmával bástyahágó várurakról szól. Ezek méltó utódja az a rettenthetetlen, hős Miklós úr, aki hazája szolgálatában Buda ostrománál esik el.

Végül a szívpajzs is, — amelyben levágott szerecsenfej, ezüst homlokötövel, ajkai közt hervadó ezüstrózsát tart, — mint beszélő címer, gyanításunk szerint valamelyik páncélos ősatya életének regényes epizódját örökíti meg. Közbeszéd tárgyát képezhette annakidején ez az udvari vagy tábori esemény; mert a déd- és szepunokák is ezzel a címerrel jelennek meg a franciás és olaszos lovastornákon. Tán a távoli Keleten, a hitetlenek ellen

tartósági tanácsos, galíciái, majd fiumei kormányzéki tanácsos, tolnai főispán. Nagyműveltségű főúr, a hazai művészet, tudomány, irodalom, s ipar fenkölt pártfogója, aki 1774-ben Bécsben vetette meg a híres Apponyi-könyvtár alapját. 50.000 kötetnyi könyvtárát, amely az első magyar magánkönyvtár volt, számos ösnyomtatvánnyal gazdagította. Becses képtára, s Beethoven iránt való lelkesedése a szépművészetekért rajongó finom lelkületének tanúságai. II. József császár egyik kegyeltje; de az uralkodói kegy nagy kitüntetése sem vehette reá, hogy elfogadja a királyi biztos állást. Egyik fia *György* (1780—1849) gróf Apponyi Albert nagyatyja, Györgynek fia *Károly* (1805—1890) az olasz hadjáratot küzdötte végig; s altábornagyságig emelkedik. Míg Györgynek másik fia, ugyancsak *György*, gróf Apponyi Albertnek atyja, 1808-ban született, s 1899-ben halálozott el. Fáradhatatlan tevékenységét, higgadt megfontoltságát, egyenes jellemét, s nem mindennapi szónoki tehetségét dicsérettel említik. Nyilvánvaló, hogy tőle örökölte mind e tulajdonságokat Apponyi Albert, aki azonban atyját több tekintetben felül is haladta. György a tettek embere, akinek szellemi rugékonyságát, akaratszilárdságát, elméjének gyors felfogását életírói elismeréssel méltatják. Egyesek egyszerű, megnyerő, mások

harcoltakor valamelyik ezüstpikkelyű keresztvesztés, avagy a tatárdúlaskor egyik hatalmas oligarcha félreértésből életétől fosztja meg hűséges szerezcsen apródját vagy rablányát: s a titoktartásnak, a titokzatosságnak a jelvényével, a napkeleti költőknek nálunk még jórészt ismeretlen, s annyszor megénekelt kedvenc virágjával akarja kiengesztelni a tragikus véget ért afrikai kegyenc emlékét..

S mit jelent a bekötött szemű sólyom, a sasszárnyak, a saslábak? A vörös kereszt, a vörös csillag? A strucctollak, a kivont kard, a három fehér liliom? Nem tévedhetünk, ha annak a szimbolizálását látjuk ezekben, hogy a családtagok már akkor magasszárnyalásúak. Az Apponyi várurak a hitben, a hazaszeretben, a hősi cselekményekben, az igazságosságban, gyémántjellemmük liliomtisztségében már akkoron is példamutatók voltak,, De a cseh kézen levő ősi Komáromnak, a Kőszű városának koszorús fia, halhatatlan Jókaink ragyogó fantáziája, szindús Pékárunk csapongó képzelődése sem képesek már megfejteni e képek értelmét minden kétségen felül, Appony örökös urai korai történetének a pajzsok ércébe vésett szent hieroglifjei ezek a misztikus ábrák, A nemzet tisztelettel tekint fel e régiségekre. Minden fémnek, színnek, prémnek, alaknak meg van a maga szava. De ennek a rosette-i kőnek nem támad már Champollionja: a heraldikának fenségesen néma beszédjét, — akár Csaba népe az őshun rovásírást, — a rádiókor gyermekei régen elfelejtették.

épp ellenkezőleg feszes ridegségű, aulikus államférfiúnak jellemzik, aki, — ha ugyan kortársai ebbeli ítéletének hitel adható, — rendje eredendő sajátosságán kiváló tulajdonságai mellett sem bírta magát túltenni. S magas társadalmi helyzetének keleteurópaias túlértékelése homályos kis vakfolttal futotta be a nélkül is nem mindig osztatlan népszerűségének zománcát. Kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, a Lipótrend nagykeresztese; országbíró, udvari kancellár, főrendiházi elnök. Kezdetben a konzervatív arisztokratapártnak vezére; s mint ilyen az 1843/44-diki pozsonyi diétán állást foglal az 1848 előtti törekvésekkel szemben. Metternich herceg és Lajos főherceg támogatásával kancellári minőségében Deák, Kossuth, Batthyányi ellenzékieskedése mellett erős központi kormány létrehozásán fáradozik. Az adminisztrátori rendszer azonban, amelylyel befolyásolható többség nyerésére törekszik, a törvényes főispánok félreszorításával a főrangú konzervatívoknak is sérti az érzékenységet; s úgy az eredeti ellenzék, mint a főnemesség egy része is szembe fordul az ezen új hivatali arisztokráciát létesítő főkancellárral. A felkavart hullámok lecsillapítása céljából a legégetőbb kívánalmak teljesítése érdekében a 47/48-ki országgyűlésre maga Apponyi készít terjedelmes programot. Azonban a forradalom kitörése megakasztotta reformátori szerepének végigjátszását. Részt vesz a szabadságharcban. A birodalmi gyűlés újraszervezésekor birodalmi tanácsossá nevezik ki élte fogytáig. A birodalom állam jogi rendezésére 1860-ban kiadott császári rendelet, az októberi diploma óta élén áll a magyar nemzeti pártnak; s minden törekvése az éles politikai ellentétek kiegyenlítését célozza a császári kormány, s az erősen nemzeti érületű ellenzékiek között. Ő az, aki mint teljhatalmú biztos, az országgyűlést megnyitja; s a képviselőház elnökével megegyezésre jut egy, a magyar autonómiát szorgalmazó felirat szerkesztésében; aminek tudvalevőleg az lett a következménye, hogy a császár az országgyűlést feloszlattatta... Amellett, hogy a megyei kormányzás terén új rendszert akart behozni, a magyar jogszolgáltatás újjászervezésére is törekszik; s az ezt célzó konferenciáknak nagy jogi tudású elnöke. Bár életének egyes mozzanatai kiszakított elszigeteltségükben nemzeti részről heves ellenzéssel találkoztak, s aulikus politikája 1848 előtt egy időre népszerűtlenné tette, kiváló tehetségét

jellemének érintetlenségét, s tettei indokainak önzetlen nemes-ségét legadázabb politikai ellenfelei is mindenkor elismerték. Törekvései célja: a felelős parlamenti kormány létrehozása, az ország alkotmányának, jogi önállóságának a megalapozása dualisztikus alapon, s Deák programjának a megvalósításával a 67-iki kiegyezés létrejöttében való elvitázhatatlan közre-működése, noha a jogfolytonosságnak nem volt oly riíve, mint ez, mindennél jobban igazolja a kilencvenegy esztendő t élt, nagy Apponyinak rajongó hazafiságát. Hazája legnagyobb alakjaival: József nádorral, István nádorral, Széchenyivel állandó levele-zésben állott. 1872-ben nyomtatásban is megjelent egy magyar és német beszéde; s így íróink közt is szerepel. Maradtak még utána kiadatlan feljegyzések is; de ezek csak 1849-ig ter-jednek.

Antal Rudolf (1782—1852), hasonlóképpen Antal György fia, a család egy másik ágának az alapítója. Flórencben, Rómá-ban, Londonban mint követ működik. Párisi nagykövetsége X. Károly, s Lajos-Fülöp uralkodása alatt negyedszázadnál is tovább tart. Sikerdús diplomatatevékenysége, amelyben nem kis része volt bizalmas, baráti viszonyának a mindenható Metternich herceggel, nagyban hozzájárult az európai államok konszolidá-ciója létrejöttéhez. Az ő nagykövetsége alatt, s működése folyományaként interveniál Ausztria Franciaországgal karöltve Olaszországban; jön létre a münchengrätzi konferencia; lesz bensőbbé az osztrák és a francia udvar közt az Összeköttetés; s lesznek folytatva az orleansi herceg házasságára vonatkozó nemzetközi alkudozások. Nagyhorderéjű szereplését Guizot minisztersége alatt is megtartja; noha diplomata tapintatának nem kis nehézségeken kellett diadalmaskodnia, amelyek jórészt a francia parlamentarizmus és az osztrák abszolútizmus között tátongó antagonizmusból származtak. Apponyi nagykövetségé-nek egyik emlékezetesen mozgalmas, kellemetlen epizódja volt az a visszahatás, amit fellépése váltott ki, amidőn a bécsi udvar utasítására a restauráció alatt vonakodott elismerni a napóleoni idők tábornokainak főnemesi címeit. A francia közvélemény, nemzeti önérzetében sértődve, háborogva tiltakozik türelmetlen sajtója útján a ‚magyar huszárnak‘ legsajátosabb ügyeikbe való illetéktelen beavatkozásai ellen. Victor Hugo pedig az *Ode à la Colonne* hosszú versével felel az ‚idegennek‘. Így egy magyar-

ember hivatalos ténykedése szolgált indító okul, hogy a francia irodalom egy értékes költeménnyel gyarapodhassék. Ugyancsak Antal Rudolf vette át 70.000 forinton testvéreitől a már akkor híres Apponyi-könyvtárat; s 1827-ben Pozsonyba viteti azt külön « célra emelt épületbe. Az 50-es években könyvtárát fejedelmi bőkezűséggel az ősi koronázóváros közkönyvtárává akarta átalakíttatni; de minthogy a városi tanács megtagadta egy könyvtárosi állásnak a szervezését, egész könyvtárát nyitramegyei kisapponyi kastélyába szállította át. A legértékesebb hungaricumokat, vagy kétezret, a Nemzeti Múzeumnak adományozta. Számítalan magas kitüntetésben részesült. Birta a többi közt a Szent István-rend nagykeresztjét, s az aranygyapjas-rend is vitézei közé sorozta. Amellett a Lipót-rend középkeresztese, s valóságos belső titkos tanácsos is volt.

Rudolf, Antal Rudolfnak fia (1812—1876), szintén a diplomáciai pályán működik Velencében, Londonban, Madridban és Parisban. E két utóbbi helyen már mint nagykövet. A vérbeli magyar nagyúr pompaszerető grandezzaival képviselte az 'összbirodalmat'. Aranygyapjas vitéz volt; s a Szent István- és Lipót-rendek nagykeresztese.

Antalnak (szül. 1852-ben) neve, mint versenystállótulajdonosnak, a XIX. század 80-as éveiben a lóversenysport terén lett világhírűvé, amidőn telivérei a német derbyt, a bécsit pedig kétszer is megnyerték. A lónemesítés körül kifejtett érdemeivel így hazája e különleges gazdasági ágára irányította a külföld figyelmét.

Géza (szül. 1853-ban), Károlynak fia, valóságos belső titkos tanácsos, kamarás, főrendiházi tag. Tolna vármegye főispáni méltóságát viselte.

Lajos, Rudolf Gyula nevű testvérenek fia (1849—1909) kamarás, főrendiházi tag, az I. oszt. Vaskorona-rend, az I. oszt. Lipót-rend, s több külföldi nagykeresztnek tulajdonosa, valóságos belső titkos tanácsos, az első magyarországi udvarnagy. Nemeskeblű emberszeretetét több általa alapított jótékony intézet mutatja. 1877-ben gróf Larisch nagykövettel különleges megbízatással a pápai udvarnál jár el. Működésének Jambrikovich László emelt 1910-ben irodalmilag maradandó emléket. Fia *Gyula* (szül. 1873-ban) kamarás, képviselő.

De a hazai tudományosság terén fejedelmi páratlan bőkezű-

ségével annak egyik fenköltlelkű munkása, *gróf Apponyi Sándor* szerzett oly felbecsülhetetlen érdemeket, hogy azokat hálás nemzete szentesített törvénycikkben örökíti meg. Ő is egyike a legnagyobbaknak. Született Parisban 1844-ben, atyjának, Rudolfnak nagykövetsége idejében, s 1925-beri halálozott eL Kamarás, főrendiházi tag, főkamarsmester, aranygyapjas lovag,, s valóságos belső titkos tanácsos; a Magyar Tudományos Akadémiai igazgatósági, az Akadémia I. osztályának tiszteletbeli a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság alapító tagja; s egyszersmind tagja volt a nemzeti múzeumi tanácsnak. Jelen-tékeny része van a szekszárdi múzeum felállításában is; s a budapesti egyetem művészettörténelmi szemináriumát nagybecsű adományokkal gazdagította. Kezdetben Londonban, Parisban diplomata minőségben működik; majd magyarországi uradal-maira vonulva, a politikai és megyei életben vesz részt. Emellett azonban történelmi, művészettörténelmi és régészeti tanul-mányokat folytat; s mint világhírű bibliofil, vagyonokat költve, egy teljes hosszú életen keresztül áldoz gyűjtői szenvedélyének. Visszavonultsága röpké megszakításával az orosz cár koronázá-sán is szerepel Károly Lajos főherceg kíséretében. A sokat utazott, a művészeteket pártoló, a tudományért rajongó, a zenéért hagyományosan lelkesedő, s végtelen szívj óságáért és intézményes jótékonykodásáért a föld népe által bálványozásig szeretve-tisztelt, nemeslelkű főúr régiséggyűjteményekben, mű-kincsekben gazdag főnemesi kastélyának legföltettebb díszét, ritkaságokban, különlegességekben bővelkedő hatalmas könyv-tárát, — amelynek a ritkaságait az 1882-iki könyvkiállításkor ismertette, — e páratlan forrásgyűjteményt a Magyar Nemzeti Múzeumnak hagyományozta. Így megakadályozta annak elkal-lódását, illetve külföldre jutását.

Értékét ennek a Rómában, Parisban, Londonban gyűjtögetett Bibliotheca Hungarica Apponyianának egyszerűen felbecsülni teljes lehetetlenség.⁴ Különösen gazdag hungaricákban; s XV., XVI. és XVII. századbéli történelmi, s irodalomtörténeti fontos-sággal bíró apróbb nyomtatványokban. A nemes gróf ernyedetlen

⁴ Újabbban e hatvan esztendőn keresztül folytatott, hangyaszorgalmú gyűjtögetésnek előttünk fekvő eredményét hozzávetőlegesen negyven milliárd koronára becsülik.

kutatásának, magas műveltségének, s anyagiakat nem kímélő áldozatkészségének sikerült a régi magyar műveknek, s magyar vonatkozású külföldi nyomtatványoknak oly felülmúlhatatlan minőségű komplexumát létesíteni, hogy ez Apponyi nevét, mint a nemzet mecénását, a legkimagaslóbbak közé iktatja. Gyűjtött ritkaságairól fogalmat szerez az ember, ha felemlítjük azt, hogy akvizíciói közt a legrégebb rólunk szóló külföldi hírlap is szerepel 1499-ből. Azonkívül bírjuk a mohácsi vész leírását négy egykorú német újságban; s Bécs ostromának, Szigetvár elestének, a Frangepán-Nádasdy-féle összeesküvésnek, a Thököly- és Rákóczy-felkelésnek kortársak által való ismertetését. S általa hazai történelmünk drámáinak egyes felvonásai, annak sorsdöntő epizódjai a magyarságot annyira érdeklőleg egykorú külföldi források tükrében szemlélhetők. E nagy Apponyi a XX. századba tévedt humanistája a quattrocentonak, amidőn az előkelőségek ritka kéziratok, kincseket érő kódexek, klasszikus szobrok, antik és középkori érmék, meg páratlan gemmák gyűjtésében versenyeztek egymással; s rajongó buzgalommal ápolták a tudományt és művészeteket. A szakkörökben világhírű Apponyianákat mintegy kárpótlásul juttatta a sors a nemzetnek az örökké dicsőséges emlékezetű renaissance-fejedelmünk félezer éven át hiában sóvárgott, megsemmisült, szétgurcolt Korvináéért. Akkor a Mátyás-könyvtár volt egyike nemzeti kultúránk ékességeinek; s élénk tiltakozása az ősmagyar génusznak a Ruméliából és Anatóliából importált tespedés ellen. Mainapság pedig Apponyi Sándor hagyatéka a tudományosságnak hangos vétója a trianoni balkanizálás ellen. Apponyi Sándor kiadja családjá okmánytárát is, s könyveinek tudományos jegyzékét. A rokonság révén is érdeklődve, megszerzi a Sprinzenstein bárók őseinek, a híres tudósnek, Paolo Ríccionak a ritka munkáit. S női őseinek, az olasz irodalomban előkelő szerepet játszó Nogarolla Isotta, XV. századbeli veronai grófnőnek fenmaradt műveit Angela és Zenevera leveleivel és költeményeivel együtt 1886-ban közrebocsátja. E munkálkodása a világirodalomnak is jelentős nyeresége lett. A tolnamegyei lengyeli kastély uránál az Apponyiak említett hagyományos hajlandóságát csak növelte az olasz grófnőnek családfáján felmenői között való megjelenése. Ki nem mutathat rá itt is az örökletességnek a fenforgására? . . .

Szinte teljesen átérezzük a cinquecento odaadó híveinek esztétikai gyönyörét, — amely Apponyi Sándort is, mint Berzeviczyt, teljesen búvkörébe hajtotta, — ha a középkori Olaszország ez olasz és klasszikus műveltségű, legtudósabb főrangú hölgyeinek latin és olasz prózai és költői műveit, levelezéseit, s a híres-nevezetes Nogarolla-család krónikáját olvassuk. Ime! Apponyi Sándor egész életében, áldásos működésében, hazaszeretetében is lehetetlen nem látnunk a Dezső longobárd király ellen vonuló Nagy Károly kíséretéből Gallia Cisalpinából Veronába telepedett, s Nogaró várát és városkát alapító patriciusok három írónője, s bölcsészei, teológusai, szonettköltői fenséges lelkületének a fellángolását. Tettekben nyilvánuló honszeretete is ősi örökségként szállt reá. Hazájáért ő sem riadt vissza semmi áldozattól. Akárcsak az Apponyiak hazájukért halt vértanúősei, avagy az olasz Giovanni Nogarolla, Apponyi Sándor egyik középkori elődje, aki a vénetek által 1413-ban hazájáért lefejeztetett ...

De nem akarok belekontárkodni Klió művébe; mert immár a történetírás feladata az, hogy e kiváló szellemi és születési arisztokratának, a magyar tudományosság ez önzetlen bajnokának megőrizze áldott emlékét,

Exegit monumentum aere perennius ...

Az Apponyi-névvel kapcsolatban a családtörténeti munkák főképp ezeket a biográfiai adatokat tárják szemeink elé. Legyen szabad remélnünk, hogy sikerült a fenti sorokban az Apponyiak szorgos krónikásának, ami célja volt, ismételten kimutatni az örökletesség elve érvényesülésének a megcsillanását. Az Apponyiak fent vázolt tetteikkel örök hála kötelezték le a magyar nemzetet; de az upper ten thousand-et is. Mert a magyar főrendi osztály létjogosultságát ily kiváló férfiak sorozatos láncolatának a létrejötte egy család keretén belül minden érvnél meggyőzőbben tanítja.

Óhajunk csak az lehet, hogy ez érdemes dínaszták kriptája felett ne fordítsák meg címerüket az idők végtelenéig; s hogy az utódok is érezzék át díszes örökségükből folyó kötelességeiket, s mint gróf Apponyi Albert, minél méltóbbakká váljanak nagy elődjeikhez!